

*Ю. Ю. Лукошкіна,
начальник відділу помічників управління
забезпечення роботи першої судової палати
Вищого господарського суду України*

ІНФОРМАЦІЯ ЗА ПІДСУМКАМИ ЗАСІДАННЯ «КРУГЛОГО СТОЛУ» З ОБГОВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СТРАХУВАННЯМ ТА ДОВІРЧИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Ринкові перетворення в економіці України докорінно змінили роль і місце страхування в системі сучасних фінансових відносин. Страхування є економічною категорією і входить до складу фінансової системи держави. Як і фінансові відносини в цілому, страхування зумовлене рухом грошових коштів у процесі розподілу й перерозподілу грошових доходів і нагромаджень усіх суб'єктів виробництва й обміну.

У теорії поняття «страхування» визначають як двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивних заходів, спрямованих на зменшення ризику, а за потреби перестраховує частину своєї відповідальності.

Одним із основних принципів страхування є страховий інтерес, який впливає з права на річ у певної особи. Власник майна чи його володілець, вкладаючи в майно певні кошти, зацікавлений у його збереженні, для

чого готовий нести певні витрати з метою запобігання більшим. У зв'язку з цим виникає потреба забезпечення ефективного та своєчасного захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників страхових відносин.

Враховуючи поширення страхових відносин і їх спрямованість у першу чергу на захист майнових інтересів учасників таких відносин, **25 квітня 2013 року у приміщенні прес-центру інформаційного агентства «ЛІГАБізнесІнформ» за участю суддів Вищого господарського суду України, суддів господарського суду м. Києва та Київського апеляційного господарського суду, юристів, фахівців у галузі страхування та ЗМІ відбулося засідання спільного «круглого столу» Вищого господарського суду України та проекту «ЮРЛІГА», на якому обговорено питання, що виникають у спорах, пов'язаних зі страхуванням та довірчими операціями.**

Захід відбувся з ініціативи першої судової палати під головуванням секретаря першої судової палати, судді Вищого господарського суду України, заслуженого юриста України, кандидата юридичних наук **Кота Олександра Васильовича**.

Учасники «круглого столу» обговорили, зокрема, питання пов'язані з:

- застосуванням норм Закону України «Про страхування» та положень Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон про страхування та Закон про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів відповідно);
- визнанням недійсними (частково недійсними) договорів страхування;
- застосуванням строку позовної давності у спрах про стягнення страхового відшкодування в порядку регресу;
- визначенням розміру відповідальності страховика за полісом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- стягненням страхового відшкодування (стягнення в порядку регресу суми виплаченого страхового відшкодування) з урахуванням інфляційних та трьох відсотків річних;

– стягненням страхового відшкодування у разі відсутності постанови про притягнення винної особи до адміністративної або кримінальної відповідальності;

– застосуванням положень Цивільного кодексу України та Закону України «Про іпотеку» при розгляді спорів, пов'язаних з довірчими операціями тощо.

У проведенні засідання «круглого столу» взяли участь судді Вищого господарського суду України **Попікова Ольга Володимирівна**, **Мачульський Григорій Миколайович**, **Кролевець Ольга Анатоліївна**.

Також у заході взяли участь судді від Київського апеляційного господарського суду **Агрикова Олександра Володимирівна**, **Чорногуз Михайло Георгійович** та **Скрипка Ірина Михайлівна**, суддя господарського суду міста Києва **Кирилюк Тетяна Юріївна** та суддя господарського суду Київської області **Горбасенко Павло Володимирович**.

Питання, що виникають на практиці під час розгляду спорів щодо надання послуг страхування, висвітлені заступником голови

господарського суду міста Києва **Бойко Романом Володимировичем**.

Предметом обговорення на засіданні «круглого столу» стали аспекти правового регулювання страхових відносин та порядок застосування норм, які регулюють ці відносини.

Спори, пов'язані з відносинами у сфері страхування, регулюються загальними нормами Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу торговельного мореплавства України та іншими нормами чинного законодавства України.

Норми, що стосуються обов'язкового страхування, містяться у спеціальному законодавстві, зокрема, Законі про страхування, Законі про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, Правилах добровільного страхування транспортних засобів «КАСКО», затверджених Укрстрахнаглядом 25.03.1997 № 19-1, Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

Загальній меті проведення «круглого столу» присвятив свою доповідь секретар першої судової палати суддя **О. Кот**. Зауважено на необхідності забезпечення формування єдиної судової практики при розгляді справ зазначеної категорії спорів. Пов'язані зі страхуванням спори становлять 8–9% загальної кількості розглянутих справ. На сьогодні спостерігається тенденція зменшення кількості страхових справ. Так, у 2012 році розглянуто спорів цієї категорії на 12% менше, ніж у 2011 році.

Доповідачем наголошено, що найпоширеніші справи, які стосуються правовідносин у сфері страхування – це спори, пов'язані з цивільно-правовою відповідальністю

власників наземних транспортних засобів і відшкодуванням шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну потерпілих при експлуатації таких засобів на території України.

Страхові правовідносини як різновид цивільно-правових відносин можуть виникати з різних юридичних фактів. Одним із таких фактів може бути договір страхування – цивільно-правовий правочин, що укладається за взаємною згодою сторін. При цьому характерною рисою договірних стосунків є рівність сторін, їх юридична незалежність одна від одної.

Держава встановлює обов'язкове страхування тоді, коли необхідність відшкодування матеріального збитку чи надання іншої грошової допомоги зачіпає інтереси не лише конкретної потерпілої особи, а й суспільні інтереси в цілому. При цьому державне обов'язкове особисте страхування певних категорій осіб, умови праці яких пов'язані з підвищеним ризиком для їх життя чи здоров'я, замінюється на безпосередню виплату компенсацій потерпілим з Державного бюджету України.

Під час «круглого столу» було приділено також увагу питанням, пов'язаним з укладанням договору страхування, його істотними умовами, передбаченими ст. 982 ЦК, оскільки і обов'язкове, і добровільне страхування оформляється договором страхування.

У процесі обговорення учасники заходу розглянули, зокрема, питання стягнення трьох процентів річних та інфляційних втрат за прострочення виплати страхового відшкодування страховиками.

Так, суддею **О. Попіковою** зазначено, що такі кошти мають нараховуватись незалежно від вини боржника, оскільки проценти чи компенсаційні виплати входять до складу основного зобов'язання. Таким чином, стягнення інфляційних та 3% річних від простроченої суми, є самостійним способом захисту цивільних прав і забезпечення виконання цивільних зобов'язань та носить компенсаційний характер для позивача.

Учасниками «круглого столу» наголошено на складності вирішення господарськими судами питання щодо моменту, з якого стра-

ховик вважається таким, що прострочив своє зобов'язання, а також визначення періоду нарахування інфляційних і трьох процентів річних.

З цього приводу суддею **О. Попіковою** підкреслено, що питання порядку нарахування пені під час розгляду спорів, пов'язаних з регресними вимогами страховиків, залишається відкритим у зв'язку зі змінами, які відбулися у законодавстві.

Увагу учасників звернуто на позицію Верховного Суду України у постанові від 26.09.2011 у справі № 4/17-3520-2011, яка ґрунтується на виключенні можливості стягнення пені в регресному позові зі страховика, який виплатив страхове відшкодування.

Учасники заходу обговорили питання порядку обрахування строку позовної давності та його переривання під час розгляду спорів, пов'язаних з регресними вимогами страховиків.

Крім того, суддя **О. Попікова** зазначила про численні питання, які виникають при доведенні вини особи, яка заподіяла шкоду. Встановлення вини є необхідною умовою для здійснення виплат страхового відшкодування потерпілим особам. Проте існують справи, коли водій не був притягнутий до відповідальності у зв'язку з примиренням сторін, що унеможливило покладання відповідальності на винну особу.

Також при обговоренні питання щодо вини особи та встановлення факту заподіяння шкоди учасники дійшли висновку, що відсутність постанови про притягнення винної особи до адміністративної або кримінальної відповідальності не може бути підставою для відмови у позові при вирішенні спорів, пов'язаних із відшкодуванням шкоди.

Учасники «круглого столу» дійшли згоди, що подібні спори при встановленні вини особи, яка заподіяла шкоду, мають вирішуватися господарськими судами самостійно за результатами дослідження всіх обставин та матеріалів справи, у тому числі матеріалів слідчих органів, які підлягають оцінці поряд з іншими доказами у справі за правилами ст. 43 ГПК.

У процесі обговорення учасники «кругло-

го столу» звернули увагу на проблеми застосування п. 33.1.4 ст. 33, п. 36.4 ст. 36, ст. 38 Закону про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в останній редакції від 16.10.2012.

Зокрема, наголошено на тому, що неузгодженість ст. 33 і ст. 38 цього Закону не може обмежувати право страховика подати регресний позов у разі недотримання строків повідомлення його про ДТП. Тобто неповідомлення страховика про настання ДТП не позбавляє його права на позов після виплати ним страхового відшкодування.

Суддя **Г. Мачульський** приділив окрему увагу розгляду проблеми розмежування понять регресу та суброгації – переходу права вимоги від страхувальника до страховика. Ці інститути мають різний режим правового регулювання, а тому це необхідно враховувати при застосуванні положень Закону про страхування та Закону про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Так, на думку судді **Г. Мачульського**, страхові компанії, які звертаються до суду в порядку суброгації, мають право подавати позов лише на підставі ст. 993 ЦК та ст. 27 Закону про страхування. Доповідач виходив з того, що у випадку суброгації відбувається лише зміна осіб у вже наявному зобов'язанні (зміна активного суб'єкта) зі збереженням самого зобов'язання. Це означає, що одна зі сторін набуває прав і обов'язків іншої особи у конкретних правовідносинах. У процесуальному відношенні страхувальник передає свої права страховику на підставі договору і сприяє реалізації останнім прийнятих суброгаційних прав. У правовідносинах, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, поняття «регрес» застосовується з урахуванням ч. 1 ст. 1191 ЦК, відповідно до якої особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом. При регресі одне зобов'язання змінює собою інше, але переходу прав від одного кредитора до іншого не відбувається.

Суддею **Р. Бойком** зазначено, що спори, пов'язані зі страхуванням у суді першої інстанції складають 10% загальної кількості розглянутих спорів вцілому. До того ж підкреслив, що спори, пов'язані з довірчими операціями з 2010 року не розглядались взагалі.

Доповідачем висловлено думку, що значна частина питань, які виникають у сфері страхування, потребує більш конкретного правового визначення і законодавчого врегулювання. Наголошено на необхідності інформування господарських судів про судову практику з питань, які виникають під час розгляду цієї категорії спорів, у вигляді інформаційних листів та роз'яснювальних документів.

На засіданні «круглого столу» обговорено й інші проблемні питання, які виникають у судах першої та апеляційної інстанції при вирішенні судами спорів у сфері страхування. Зокрема, чим обмежується розмір відповідальності страховика за полісом добровільного страхування цивільно-правової відповідальності. Так, зазначено, що у разі звернення до страховика, який здійснив обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності, з вимогою відшкодувати шкоду, завдану майну потерпілої особи, сума страхового відшкодування обов'язково зменшується на суму франшизи, встановлену в договорі.

Крім того, витрати за проведення автотоварознавчого дослідження також не входять до суми страхового відшкодування, у зв'язку з чим страховик, який виплатив таке відшкодування за договором добровільного майнового страхування, не може заявляти вимоги щодо стягнення вказаних витрат.

При вирішенні питання щодо порядку обчислення строку позовної давності під час розгляду спорів, пов'язаних з регресними вимогами страховиків, керуючись положеннями статей 261, 262 ЦК, суди дотримуються позиції, що перебіг позовної давності за регресними зобов'язаннями починається від дня виконання основного зобов'язання (коли страховик виплатив страхове відшкодування, тобто зазнав збитків).

Щодо спорів, пов'язаних із довірчими операціями, які вирішені господарськими судами, то статистика свідчить про їх невелику кількість. Це може пояснюватися тим, що на ринку довічне управління з'явилося порівняно недавно і попит на ці послуги майже відсутній. У цій категорії спорів переважно заявляються вимоги про визнання недійсними договорів управління майном.

Учасники заходу дійшли згоди про необхідність докладання загальних зусиль для формування єдиної практики та сприяння в ініціюванні й реалізації актуальних змін у страхове законодавство.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
4. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
5. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.
6. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
7. Хозяйство и право: проблемы различных видов страхования / С. Деников, А. Танага, М. Ложкин и др. // Приложение к ежемесячному юридическому журналу. – М., 2007.